

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

ТОГОБИЦЬКА Віолета Джемалівна

УДК 159.9: 159.94

**ПСИХОКОРЕКЦІЯ ПРОФЕСІЙНИХ ДЕСТРУКЦІЙ
ПРАЦІВНИКІВ МНС УКРАЇНИ**

Спеціальність 19.00.09
«Психологія діяльності в особливих умовах»

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Харків - 2011

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Національному університеті цивільного захисту України, Міністерство надзвичайних ситуацій України.

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, професор **САДКОВИЙ Володимир Петрович**, Національний університет цивільного захисту України, ректор.

Офіційні опоненти:

доктор психологічних наук, професор **ПОТАПЧУК Євген Михайлович**, Національна академія державної прикордонної служби України ім. Богдана Хмельницького, науково-дослідний відділ, провідний науковий співробітник;

кандидат психологічних наук, доцент **ВДЕНЄВ Ігор Олександрович**, Харківський національний університет внутрішніх справ, кафедра загальної і прикладної психології і педагогіки, доцент.

Захист відбудеться «28» жовтня 2011 р. о 12-00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 64.707.02 в Національному університеті цивільного захисту України за адресою: вул. Чернишевська, 94, м. Харків, 61023, зала засідань.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного університету цивільного захисту України за адресою: вул. Чернишевська, 94, м. Харків, 61023.

Автореферат розіслано «26» вересня 2011 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат психологічних наук, доцент

В. Є. Христенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Екстремальний характер професійної діяльності працівників МНС, які безпосередньо беруть участь у ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного, природного або соціально-політичного характеру, зумовлює високий рівень розвитку в них нервово-психічних розладів, психічних дезадаптацій і стресових станів. Такі негативні впливи нерідко стають причиною зривів у професійній діяльності, зниженні працездатності, міжособистісних конфліктів, порушень дисципліни, зловживання алкоголем, інших негативних явищ, що в результаті може призвести до виникнення професійних деструкцій.

Проблема вивчення професійних деструкцій і їх вплив на професійний розвиток – порівняно нова галузь наукових досліджень, що носить комплексний міждисциплінарний характер.

Професійна деструкція – це прояви в особистості під впливом деяких особливостей професійної діяльності таких психологічних змін, які починають негативно впливати на здійснення цієї діяльності та на психологічну структуру самої особистості. Вона зазвичай виражається в байдужості, владолюбстві, підозрливості, скептицизмі, правовому нігілізмі, помилковій корпоративності (захист «честі мундира»), схематизмі мислення, кар'єризмі, індивідуалізмі та інше.

Існує актуальна необхідність детального аналізу специфіки професійних деструкцій працівників МНС і розробки комплексу психокорекційних заходів, спрямованих на попередження та подолання негативних впливів на їх професійну діяльність.

Актуальність дослідження зумовлена:

- зростаючими вимогами держави й суспільства щодо професійної діяльності органів і підрозділів цивільного захисту у справі попередження надзвичайних ситуацій та ліквідації їх наслідків;

- особливими умовами професійної діяльності, що визначають підвищені вимоги до стану здоров'я, рівня фізичної підготовленості, до індивідуально-психологічних особливостей працівника МНС;

- необхідністю комплексного наукового аналізу професійної діяльності працівників МНС і з'ясування детермінант, які зумовлюють виникнення професійних деструкцій;

- необхідністю удосконалення системи психопрофілактики та психокорекції негативних впливів професійної діяльності на працівників МНС у процесі психологічного супроводу.

Виходячи з актуальності проблеми дослідження, її недостатньої розробленості, теоретичної і практичної значущості були визначені об'єкт і предмет дослідження, сформульовані гіпотеза, мета й завдання наукового пошуку.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи Національного університету цивільного захисту України й пов'язане з

реалізацією Загальнодержавної цільової програми розвитку цивільного захисту на 2009-2013 роки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2008 року № 1156-р.

Матеріали дослідження використані при опрацюванні науково-дослідної роботи «Розробка основ організації діяльності служби психологічного забезпечення МНС» (ОК № 0207U008247).

Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Університету цивільного захисту України (протокол № 13 від 26.06.2008), скориговано на засіданні вченої ради Національного університету цивільного захисту України (протокол № 7 від 29.11.2010) та узгоджено Міжвідомчою радою з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук АПН України (протокол № 6 від 14.06.2011).

Об'єктом дослідження є професійні деструкції особистості.

Предметом – психокорекція професійних деструкцій пожежних-рятувальників.

Мета дослідження: на основі вивчення особливостей прояву професійних деструкцій працівників МНС розробити й апробувати комплекс психокорекційних заходів щодо мінімізації негативних впливів професійної діяльності на пожежних-рятувальників.

Основною робочою **гіпотезою** є припущення про те, що психокорекційні заходи мінімізації розвитку професійних деструкцій у працівників МНС будуть найбільш оптимальними при врахуванні детермінант їх формування та особливостей прояву в кризові періоди професійного розвитку цих фахівців.

Для досягнення поставленої мети необхідно було вирішити такі **завдання:**

1. На основі критичного аналізу відповідних наукових джерел визначити сутність професійних деструкцій працівників МНС та обґрунтувати соціально-психологічні детермінанти їх виникнення.

2. Обґрунтувати комплекс методів і методик виявлення професійних деструкцій пожежних-рятувальників.

3. Дослідити особливості прояву професійних деструкцій працівників МНС на різних етапах професійного розвитку.

4. Розробити й апробувати психокорекційну програму, спрямовану на мінімізацію негативних впливів професійної діяльності на працівників МНС.

Методологічну та теоретичну основу цього дослідження представили: концепції розвитку особистості в діяльності (Л. Виготський, Г. Костюк, О. Леонтьєв, С. Максименко, В. М'ясищев, В. Роменець, С. Рубінштейн, Б. Теплов); теоретичні положення щодо особистісного підходу до психологічного аналізу діяльності (К. Альбуханова-Славська, Б. Ананьєв, О. Чебикін, В. Шадриков та ін.); системно-структурний підхід до психологічних особливостей професійного функціонування особистості (Г. Асєєв, Є. Борисова, М. Гранат, М. Дмитрієва, Ф. Ісмагілова, А. Ушаков та ін.); підходи до проблеми негативних змін особистості внаслідок професійної діяльності (В. Ковальов, В. Коновалова, А. Мечетов, О. Несімко,

Г. Нікіфоров, О. Панська, О. Столяренко); системно-структурний підхід до вивчення психологічної готовності до діяльності (О. Ганушкін, М. Дьяченко, Л. Нерсесян, Є. Потапчук, О. Сафін, О. Тімченко та ін.); практичний підхід щодо професійної деформації (Ю. Александров, В. Васильєв, А. Куфлієвський, М. Левітов, В. Медведєв, О. Петренко, Т. Ткаченко, С. Яковенко).

Методи дослідження. У процесі роботи використовувались як загальнонаукові, так і спеціальні методи дослідження:

- *теоретичного характеру:* аналіз наукової літератури та керівних документів, які регламентують діяльність підрозділів МНС, узагальнення отриманої інформації, системний аналіз та інтерпретація емпіричних даних;

- *для визначення рівня сформованості симптомів та ознак професійних деформацій працівників МНС* використовувалися методика діагностики рівня емоційного вигорання В. Бойка; опитувальник суїцидального ризику (модифікація Т. Разуваєвої); методика оцінки якості життя «sf-36 health status survey»; багаторівневий особистісний опитувальник «Адаптивність» (МЛО-АМ); диференціальна діагностика станів зниженої працездатності (ДДСЗП) А. Леонової, С. Величковської; симптоматичний опитувальник «Самопочуття в екстремальних умовах» А. Волкової, Н. Водоп'янової;

- *для визначення професійно зумовлених акцентуацій працівників МНС* використовувався особистісний опитувальник «НПН-А» (нервово-психічна нестійкість – акцентуації);

- *для дослідження показників вивченої безпорадності працівників МНС* – діагностика мотиваційної структури особистості В. Мільмана; тест «Мотиваційний профіль особистості», розроблений Ш. Річі, П. Мартінім, опитувальник рівня суб'єктивного контролю (РСК) адаптований Е. Бажиним, Е. Голинкіною, А. Еткіндом; опитувальник «Стратегії подолання стресових ситуацій (SACS)» (російськомовна версія Н. Водоп'янової, Е. Старченкової), опитувальник «Дослідження тривожності» Ч. Спілбергера, адаптований Ю. Ханінім, методика «Тип поведінкової активності» Л. Вассермана й Н. Гуменюка;

- *для дослідження деяких показників професійної відчуженості працівників МНС* використовували репертуарний тест особистісних конструктів Дж. Келлі; колірний тест відносин (КТВ); методика діагностики полімотиваційних тенденцій в «Я-концепції» особистості С. Петрової; шкала Кука-Медлей для діагностики ворожості.

З метою встановлення причинно-наслідкових зв'язків використовувалися *методи математичної статистики*.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що уперше встановлено особливості прояву професійних деструкцій працівників МНС на різних етапах їх професійного розвитку; запропоновано психокорекційні заходи, спрямовані на мінімізацію негативних впливів професійної діяльності на пожежних-рятувальників; уточнено та доповнено зміст понять «індивідуально-психологічний розвиток працівника МНС», «професійні

деструкції працівника МНС», «психологічна корекція професійних деструкцій працівника МНС». Дістали подальшого розвитку уявлення про сутність, ознаки, структуру та психокорекцію професійних деструкцій працівників ризиконебезпечних професій.

Практична значущість дослідження. Результати дослідження можуть бути використані в системі психологічного супроводу професійної діяльності фахівців пожежно-рятувальних підрозділів МНС.

Результати дослідження використовуються в діяльності центрів та служб психологічного забезпечення й відділів по роботі з персоналом ГУ МНС України в Харківській області та АР Крим (акти впровадження відповідно № 54 від 12.01.2011 та №41/178 від 04.02.2011) та Навчального центру оперативно-рятувальних сил (акт впровадження від 02.08.2011).

Матеріали дисертації використовуються в навчальному процесі Національного університету цивільного захисту України при підготовці фахівців-психологів за спеціалізацією "Екстремальна та кризова психологія" (акт впровадження № 37/403 від 17.03.2011).

Апробація та реалізація роботи. Основні результати роботи та матеріали проведених досліджень розглядалися на засіданні кафедр загальної і прикладної психології, науково-дослідної лабораторії екстремальної та кризової психології, науково-практичних семінарах Національного університету цивільного захисту України (2008-2011 рр.).

Результати дослідження доповідалися на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів України» (м. Хмельницький, 2008 рік); II Всеармійській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми психологічного забезпечення життєдіяльності військ (сил) у сучасних умовах» (м. Київ, 2009 рік); Міжнародній науково-практичній конференції «Психологічна безпека особового складу силових структур та персоналу екстремальних професій» (м. Харків, 2009 рік); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасний стан розвитку екстремальної та кризової психології» (м. Харків, 2010 рік); V Міжнародній науково-практичній конференції «Спецпроект: аналіз наукових досліджень» (Дніпропетровськ, 2010 рік)

Публікації. Результати дисертаційного дослідження викладено у 7 публікаціях, 3 з яких – статті у фахових наукових виданнях, 4 – тези доповідей на наукових конференціях.

Структура і обсяг дисертації. Робота складається зі вступу; трьох розділів, висновків, додатків та списку використаних джерел. Рукопис дисертації містить 171 сторінок машинописного тексту. Ілюстративний матеріал подано у 30 таблицях та 5 малюнках. Список використаних джерел налічує 218 найменувань, у тому числі 42 – іноземних.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

Вступ містить обґрунтування актуальності проблеми дослідження та обраного напрямку дисертаційної роботи, розкриває її об'єкт та предмет, головну мету, гіпотезу та завдання, методологічні й методичні підходи. Викладено наукову новизну та практичну значущість роботи. Наведено відомості про особистий внесок автора, апробацію та впровадження результатів дослідження у практику діяльності МНС.

Перший розділ **«Теоретико-методологічні засади дослідження проблеми професійних деструкцій»** містить стислий огляд концептуальних поглядів на проблему професійного розвитку фахівця в особливих та екстремальних умовах діяльності. Узагальнено наукові підходи до теоретико-методологічних основ вивчення професійних деструкцій, описана специфіка їх формування й особливості прояву в діяльності працівників підрозділів МНС України.

Найвідоміші вітчизняні концепції професійного розвитку та психології професіоналізму (О. Бодальов, Є. Клімов, Н. Кузьміна, С. Максименко, О. Маркова, Л. Мітіна, В. Моляко, Н. Побірченко, Н. Пов'якель, О. Реан, В. Шадріков та ін.) переконливо доводять, що як особистість в цілому, так і її пізнавальні процеси формуються саме під час професійного розвитку, здійснення професійної діяльності, розв'язання специфічних професійних завдань.

Траєкторія професійного розвитку може мати конструктивний або деструктивний характер. Принципами конструктивного й деструктивного професійного розвитку є принцип нестійкої динамічної рівноваги, принцип детермінізму й індетермінізму, принцип прогресивного й деструктивного розвитку як фактора успішної взаємодії з освітніми системами та світом професій, принцип співрозвитку особистості, освіти й діяльності.

Аналіз умов професійної діяльності та особливостей її впливу на психічний стан, особистісні якості працівників МНС довели недосконалість існуючої системи психологічного забезпечення та психологічного супроводу діяльності цих фахівців, що негативно впливає на успішність виконання професійних обов'язків (М. Корольчук, А. Куфлієвський, В. Лефтеров, В. Магда, В. Медведєв, С. Миронець, Є. Потапчук, Ю. Приходько, В. Садковий, О. Сафін, О. Тімченко).

Відзначено, що професійні деструкції – це зміни структури діяльності й особистості, які негативно позначаються на продуктивності праці та взаємодії з іншими учасниками цього процесу. Відзначається, що на певній стадії професіоналізації в багатьох видах професій відбувається розвиток професійних деформацій та деструкцій (Е. Зеєр, Л. Мітіна).

Доведено, що на сьогодні в сучасній психологічній науці (А. Маркова) виділяються такі тенденції професійних деструкцій: відставання, уповільнення професійного розвитку порівняно з віковими й соціальними нормами; дезінтеграція професійного розвитку, розпад професійної свідомості та як

наслідок – нереалістична мета, помилковий зміст праці, професійні конфлікти; низька професійна мобільність, невміння пристосуватися до нових умов праці й дезадаптація; неузгодженість окремих ланок професійного розвитку, коли одна сфера випереджає, а інша – відстає (наприклад, мотивація до професійного росту є, але заважає відсутність цілісної професійної свідомості); ослаблення раніше набутих професійних даних, професійних здібностей, професійного мислення; перекручення професійного розвитку, поява негативних якостей відсутніх раніше, відхилення від соціальних і індивідуальних норм професійного розвитку, що міняють профіль особистості; поява деформацій особистості (наприклад, емоційного виснаження й вигоряння, а також збиткової професійної позиції); припинення професійного розвитку через професійні захворювання або втрату працездатності.

Обґрунтовано тезу про те, що професійно зумовлені деструкції припускають неузгодженість структурних компонентів суб'єкта професійної діяльності та порушують цілісність особистості, знижують її адаптивність, стабільність, негативно позначаються на продуктивності діяльності.

Аналізуючи причини, які перешкоджають професійному розвитку людини, дослідники вказують на вікові зміни (А. Маркова, Е. Зеєр), напружені умови праці, інтенсивне спілкування з іншими людьми (В. Небиліцин, С. Безносков), нововведення (А. Філіппов), багаторічне виконання однієї й тієї ж діяльності (А. Новиков), тривалу психічну напруженість, зумовлену складними умовами праці, а також кризи професійного розвитку (Е. Зеєр).

Багаторічне виконання однієї й тієї ж діяльності сталими способами веде до розвитку професійно небажаних якостей і професійної дезадаптації фахівців.

Основними детермінантами професійних деструкцій фахівця є стереотипи мислення й діяльності; соціальні стереотипи поведінки; окремі форми психологічного захисту: раціоналізація, проекція, відчуження, заміщення, ідентифікація.

Утворення деструкцій ініціюється професійною стагнацією фахівця, а також акцентуацією рис характеру, проте головним чинником, ключовою детермінантою розвитку деструкцій є сама професійна діяльність.

Професійні деструкції особистості працівника МНС мають свої детермінанти: екстремальний характер професійної діяльності; соціально-економічна ситуація; професійно-просторове середовище; вікові зміни; кризи професійного розвитку.

Професійно-типологічними деструкціями особистості пожежного-рятувальника є професійно зумовлені акцентуації, вивчена безпорадність, професійна відчуженість, стагнація. Найпоширенішою формою прояву деструкцій є професійні деформації особистості, що виникають у процесі багаторічного виконання однієї й тієї ж професійної діяльності; сензитивними періодами утворення професійних деформацій є кризи професійного становлення особистості.

Загальний огляд науково-психологічної літератури та аналіз основних напрямків дослідження проблеми професійно зумовлених деструкцій особистості засвідчив відсутність науково-обґрунтованих праць, присвячених відображенню особливостей прояву професійних деструкцій працівників МНС. Цим викликана необхідність визначення емпіричним шляхом структури професійних деструкцій пожежних-рятувальників і розробки програми їх психологічної корекції.

У другому розділі **«Психологічні особливості прояву професійних деструкцій працівників МНС на різних етапах професійного розвитку»** наводиться схема побудови дослідження, загальна характеристика груп досліджуваних і методів дослідження. У дослідженні взяли участь слухачі Навчального центру оперативно-рятувальної служби МНС віком від 30 до 42 років, яких було поділено на дві групи. До 1-ї групи увійшли працівники МНС віком від 30 до 33 років, стаж роботи яких у системі МНС не перевищує 10 років, у кількості 87 чоловік; до 2-ї – працівники МНС віком 40 - 42 років, стаж роботи яких у системі МНС більше 15 років, у кількості 92 чоловік.

Такий розподіл досліджуваних зумовлений описаними у психологічній літературі етапами професійного розвитку особистості (Е. Зеєр, Є. Клімов, А. Маркова):

- у віці 30-33 років відбувається стабілізація професійної ситуації. При цьому часто спостерігається незадоволеність собою і своїм професійним статусом; проводиться ревізія «Я-концепції», після чого формується нова домінанта професійних цінностей;

- у віці 40-42 років з'являється незадоволеність можливостями реалізувати себе у сформованій професійній ситуації, що зумовлює корекцію тих структурних компонентів «Я-концепції», які безпосередньо пов'язані з професійною діяльністю. Невдоволення собою, своїм соціально-професійним статусом призводить до психофізіологічних змін і погіршення стану здоров'я. Починають формуватися професійні деформації.

Вивчення впливу професійної діяльності на розвиток професійних деформацій і професійно зумовлених акцентуацій особистості працівників МНС показало, що зі зростанням стажу роботи в структурі МНС і збільшенням віку працівників відбуваються зміни в різних сферах психічного життя особистості. Так, з віком знижується адаптаційний потенціал особистості, що відбивається у поведінці, емоційній нестійкості, порушенні взаємодії з колегами й оточуючими. Це є одним з факторів, який сприяє розвитку професійної деформації особистості, тому що зниження здатності до адаптації робить особистість більш уразливою до руйнівних впливів професійної діяльності та спілкування з суб'єктами професійної діяльності.

Проведене дослідження виразності симптомів емоційного вигорання дозволяє стверджувати, що у досліджуваних 1-ї групи всі симптоми на цей момент перебувають у стадії формування, тобто професійна поведінка спрямована на дозовану й ощадливу витрату енергетичних ресурсів, проте спостерігаються дисфункційні наслідки цього, коли «вигорання» негативно

позначається на виконанні професійних обов'язків і стосунках з колегами й начальниками. Ця ситуація вимагає застосування психопрофілактичних і корекційних заходів, метою яких є попередження формування емоційного «вигоряння». На цьому етапі процес «вигоряння» ще може бути припинений або відстрочений.

У досліджуваних 2-ї групи виразність більшої кількості симптомів вища й фаза «виснаження» вже сформована, що характеризується більш-менш вираженим падінням загального енергетичного тону й ослабленням нервової системи. Можна стверджувати, що емоційний захист у формі «вигоряння» стає невід'ємною частиною особистості працівника МНС на цьому етапі професійного розвитку.

Оцінка якості життя працівників МНС різного віку, які перебувають на різних етапах професійного розвитку, показала, що зі збільшенням стажу роботи й віку значно погіршується суб'єктивна оцінка якості життя, що пов'язане, в першу чергу, з погіршенням фізичного й емоційного стану, тобто фактично це може бути наслідком негативного впливу професійної діяльності на здоров'я людини.

За основними шкалами схильності до патологічних стрес-реакцій і невротичних розладів в екстремальних умовах служби у працівників МНС виділених груп показники переконливо доводять, що зі збільшенням стажу й віку працівників МНС значно погіршується самопочуття, зростає емоційна та вегетативна нестійкість, часто спостерігається порушення сну, зростає інтенсивність тривоги і страху.

Підозрілим є виявлений у ході дослідження факт високого рівня дезадаптації у досліджуваних обох груп, що є показником схильності до формування адитивної поведінки у працівників МНС незалежно від етапу професіоналізації. У них формується такий механізм психологічного захисту, як «відхід у залежність», що може призвести до вживання алкоголю, азартних ігор, харчових і сексуальних адикцій.

Доведено, що у досліджуваних 2-ї групи значно нижчий рівень нервово-психічної нестійкості ($p \leq 0,05$); це свідчить про зниження рівня поведінкової регуляції, порушення міжособистісних відносин, професійної діяльності; самооцінка й реальне сприйняття дійсності стають менш адекватними, знижуються адаптаційні можливості.

Це проявляється у таких акцентуаціях: високій тривожності, нерішучості, невпевненості у собі, особливо в умовах динамічної обстановки, дефіциту часу й інформації; нескінченному аналізі своїх дій, схильності до сумнівів, зниженій самооцінці й невдоволенні собою; вимогливості у виконанні формальностей, зниженій активності; труднощах у прийнятті рішень, уникненні відповідальних завдань.

Таким чином, дослідження професійних деформацій і професійно зумовлених акцентуацій характеру особистості як виду професійних деструкцій працівників МНС, які перебувають на різних етапах професіоналізації, показало, що деформації розвиваються під впливом умов

праці й віку, а акцентуації рис характеру в процесі діяльності набувають професійно зумовленого характеру.

У працівників МНС, які перебувають у посткризовому періоді, виявлено такі деформації й акцентуації характеру особистості: зниження адаптаційного потенціалу; зниження нервово-психічної стійкості й поведінкової регуляції; збільшення неадекватності самооцінки і сприйняття дійсності; наростання комунікативних ускладнень; сформованість фази «виснаження» в синдромі емоційного вигорання; песимістичність у сприйнятті власної особистості, професійної діяльності та спілкування; погіршення фізичного й емоційного стану, самопочуття й, як наслідок, – негативна суб'єктивна оцінка якості власного життя; нагромадження симптомів зниження працездатності; загострення рис психопатичної і психоастенічної акцентуацій характеру.

Проведене дослідження виразності основних симптомів *вивченої безпорадності* як виду професійної деструкції показало, що професійна мотивація більшою мірою залежить від етапу професійного розвитку, ніж від стажу й віку роботи. У критичному періоді мотивація набуває загальножиттєвої спрямованості та проявляється у прагненні до комфорту, матеріального благополуччя. У посткритичній фазі професійна мотивація знову набуває робочої спрямованості, як наслідок соціальної ситуації розвитку, що змінилася. На якісно новому рівні знову стає актуальним зміст діяльності, забезпечення високого соціального статусу, можливість творчо реалізуватися у професії.

Зі зростанням стажу роботи й віку в працівників МНС знижується показник інтернальності, тобто формується схильність перекладати відповідальність на зовнішні обставини, інших людей, випадкові фактори, ніж брати її на себе. При виході зі стресових ситуацій вони частіше використовують стратегії пасивності, асоціальності й агресивності.

Істотно підвищується рівень ситуативної тривожності, а поведінкова активність значно знижується, що є передумовою розвитку професійних деструкцій або наслідком деструктивного професійного розвитку.

Дослідження наступного виду професійних деструкцій – *професійної відчуженості*, дало змогу з'ясувати, що зі збільшенням стажу роботи в системі МНС і віку у працівників знижується ступінь ототожнення власної особистості й професіоналізму з самою системою МНС і спеціалізацією – «працівник МНС». Динаміка і трансформація ставлення до професійно важливих понять існує, але вони є неоднозначними, тому що пов'язані не тільки з етапами професіоналізації, але й з особливостями соціальних умов життя працівників МНС і з їхніми індивідуально-психологічними особливостями.

У працівників 2 групи істотно змінюються мотиваційні тенденції в «Я-концепції»: вони все більше набувають характеру фаталістичних, езопових, індивідуалізованих. Ці фахівці стають менш чутливими до загальнолюдських і соціальних норм і цінностей, починають більше орієнтуватися на власні егоїстичні й вузькоособистісні інтереси, бажання, потреби.

Аналіз особливостей прояву досліджуваних видів професійних деструкцій у працівників МНС довів, що на вивчених етапах професійного розвитку професійні деструкції мають тенденцію до сполучення й утворюють специфічні профілі деструкцій. Для професіоналів 1-ї групи фахівців, які перебувають на стадії вторинної професіоналізації, характерні деструкції у сфері *«особистість – патерни соціальної взаємодії»*, профіль *«професійні деформації – вивчена безпорадність»*.

Для більшості працівників МНС, які перебувають на стадії майстерності, характерні деструкції як в *особистісній сфері*: профіль *«професійно зумовлені акцентуації характеру – професійні деформації»*, так і деструкції у сфері *«особистість – професія»*: профіль *«професійні деформації – професійне відчуження»*.

Отримані результати переконливо доводять, що професійна діяльність у багатьох випадках негативно впливає на працівників МНС. Цей факт зумовлює необхідність розробки та використання різноманітних психокорекційних заходів із метою підвищення стійкості до цих негативних впливів і подолання їх наслідків.

У третьому розділі **«Програма психокорекції професійних деструкцій працівників МНС і оцінка її ефективності»** наведені результати оцінки ефективності застосування запропонованої програми для психокорекції наслідків негативного впливу професійної діяльності на працівників МНС, у яких діагностовано виражені ознаки професійної деструкції.

Власне авторське дослідження особливостей прояву професійних деструкцій у працівників МНС на різних етапах професійного розвитку довело необхідність психологічної корекції досліджуваних 2-ї групи. З цією метою було розроблено програму психокорекції професійних деструкцій працівників МНС.

Психологічну корекцію в контексті специфіки дисертаційного дослідження визначено як активний психологічний вплив, спрямований на усунення відхилень в особистісному і професійному розвитку, на гармонізацію особистості й міжособистісних відносин.

У психокорекційній програмі використовувалися:

- комунікативні техніки, які базуються на методологічних підходах вітчизняної психології про вплив групи на розвиток адекватної комунікативної активності, комунікативної компетентності, емпатії, зворотного зв'язку;

- техніки, спрямовані на усвідомлення та прийняття власних почуттів, зняття внутрішнього напруження, які базуються на методології гуманістичної та тілесно-орієнтованої психотерапії;

- техніки розвитку позитивного самосприйняття та сприйняття себе іншими, що базуються на методології гуманістичної психотерапії;

- техніки розвитку професійної мотивації, що базуються на принципах когнітивної психотерапії;

- техніки розвитку професійної самосвідомості, що базуються на методологічних принципах гуманістичної та екзистенціальної психотерапії;
- техніки саморегуляції, які базуються на методологічних підходах тілесно-орієнтованої психотерапії.

Запропонована психокорекційна програма складається з трьох основних частин: психокорекційний тренінг відновлення емоційної стійкості та профілактики синдрому вигоряння, психокорекційний тренінг професійної «Я-концепції» фахівця, соціально-психологічний тренінг емоційно-вольової регуляції й саморегуляції.

Психокорекційні заняття проводилися нами з тими працівниками МНС, в яких було діагностовано виражені ознаки професійних деструкцій. Після закінчення корекційного циклу було проведено повторну діагностику показників професійної деформації і професійно зумовлених акцентуацій характеру за виділеними параметрами (див. табл. 1).

Таблиця 1

Показники адаптаційних можливостей працівників МНС до і після психокорекції (у стенах)

Шкали	До	Після	t	P
НПС	4,6	6,9	2,1	0,05
КЗ	3,8	5,2	1,7	-
МН	5,3	5,5	0,4	-
ОАП	4,6	5,9	1,7	-

Примітка: НПС – нервово-психічна стійкість; КЗ – комунікативні здібності; МН – моральна нормативність; ОАП – особистісний адаптивний потенціал.

Таким чином, після проведення тренінгу у працівників МНС значно підвищилася нервово-психічна стійкість ($p \leq 0,05$), тобто поведінкова регуляція стала більш високою, зросла реалістичність сприйняття дійсності, підвищилася і стала більш адекватною самооцінка. Досягнутий результат став можливим завдяки тому, що, по-перше, навчання проводилося у груповій формі; по-друге, оволодіння техніками саморегуляції сприяло значному і стійкому зниженню напруги, що відповідно підвищило стійкість стосовно стресогенних факторів зовнішнього середовища.

Запропонована програма дозволила значно зменшити такі симптоми емоційного вигоряння, як «переживання психотравмуючих обставин», «незадоволеність собою», «загнаність у клітку», рівень тривоги й депресії, «редукція професійних обов'язків» (див. табл. 2).

Значно покращилися оцінки власного психічного здоров'я, життєвої активності в цілому (див. табл. 3), знизилася кількість тривожних, депресивних станів, підвищились емоційна й вегетативна стійкості, поліпшився сон, знизився рівень тривоги і страху, загальної дезадаптації (див. табл. 4).

Таке поліпшення самопочуття пов'язане з тим, що у програмі були цілеспрямовано використані релаксаційні психотехніки, які сприяють зміні саме цих параметрів як найбільш важливих для профілактики професійних деформацій працівників МНС.

Таблиця 2

Показники вираженості симптомів синдрому емоційного вигорання у працівників МНС до та після психокорекції (у балах) (M ± σ)

Симптоми	До	Після	t	P
Напруга				
Переживання психотравмуючих обставин	14,5±4,7	11,3±2,8	2,2	0,05
Незадоволеність собою	12,8±3,5	9,5±2,1	2,2	0,05
«Загнаність у клітку»	15,3±4,2	12,7±3,3	2,1	0,05
Тривога й депресія	13,8±3,5	10,4±2,6	2,2	0,05
Резистенція				
Неадекватне вибіркоче емоційне реагування	13,6±3,3	11,5±2,6	1,8	-
Емоційно-етична дезорієнтація	14,3±4,1	12,6±3,5	1,7	-
Розширення сфери економії емоцій	15,7±4,4	11,4±2,7	2,5	0,05
Редукція професійних обов'язків	13,5±3,7	9,1±1,9	2,4	0,05
Виснаження				
Емоційний дефіцит	15,4±4,5	13,2±3,7	1,6	-
Емоційна усунутість	13,3±3,7	12,5±3,6	1,1	-
Особова усунутість (деперсоналізація)	16,8±5,1	11,4±2,5	2,6	0,05
Психосоматичні і вегетативні порушення	15,7±4,6	12,5±3,3	2,1	0,05

Таблиця 3

Показники оцінки якості життя працівників МНС до і після психокорекції (у %)

Шкали	До	Після	φ	P
General Health (GH)	66,2	72,5	0,72	-
Physical Functioning (PF)	59,5	77,3	1,64	0,05
Role-Physical (RP)	61,4	75,3	1,17	-
Role-Emotional (RE)	51,8	76,8	1,64	0,05
Social Functioning (SF)	54,3	73,9	1,64	0,05
Bodily Pain (BP)	79,1	77,3	0,31	-
Vitality (VT)	48,4	71,4	1,65	0,05
Mental Health (MH)	37,8	62,3	1,68	0,05

Таблиця 4

Показники самопочуття працівників МНС до й після психокорекції (у балах)

Шкали	До	Після	t	P
Виснаження психоенергетичних ресурсів	4,8±1,3	3,3±1,2	1,6	-
Порушення волі	3,5±1,2	4,9±1,5	1,4	-
Емоційна нестійкість	4,6±1,5	2,3±1,4	2,2	0,05
Вегетативна нестійкість	4,9±1,7	2,5±1,4	2,2	0,05
Порушення сну	5,2±2,1	2,9±1,5	2,1	0,05
Тривога і страхи	4,9±1,6	2,4±1,4	2,3	0,05
Дезадаптація (схильність до залежності)	5,1±2,1	3,9±1,7	1,5	-

Дослідження динаміки нервово-психічної нестійкості й визначення її структури у вигляді акцентуацій характеру показують (рис. 1), що після проведеної психокорекції значно знизився тільки показник психоастенії ($p \leq 0,05$).

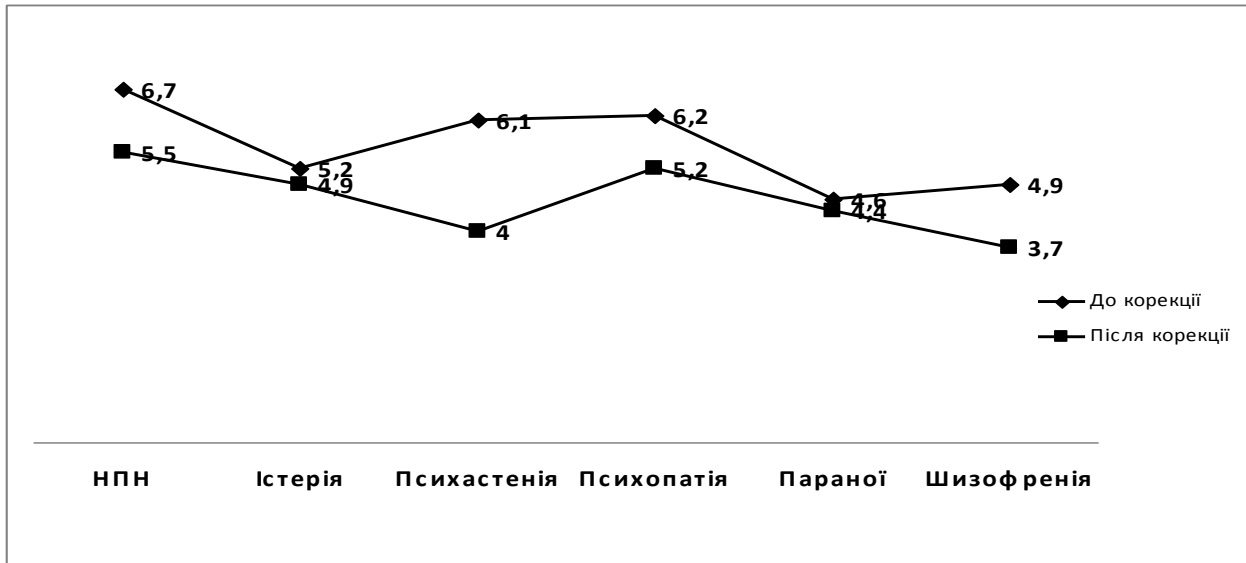

Рис. 1. Показники нервово-психічної нестійкості й акцентуацій характеру працівників МНС до й після корекції (у стенах).

Психокорекційний тренінг професійної «Я-концепції» фахівця, дозволив змінити мотиваційну структуру особистості (див. табл. 5) у бік привалювання суспільно значущих й загальнолюдських мотивів, підвищити рівень інтернальності в області досягнень і кількість використання активних стратегій подолання стресових ситуацій.

Таблиця 5

Показники загальножиттєвої й «робочої» спрямованості працівників МНС до й після корекції (у балах)

Шкали	До	Після	t	P
Загальножиттєва спрямованість – \sum 1, 2, 3, 4 шкал	69,0	71,1	1,82	-
«Робоча» спрямованість – \sum 5, 6, 7 шкал	75,1	79,4	2,2	0,05

Такі зміни є результатом навчання, оскільки використання запропонованих технік сприяло швидкому зняттю надлишкової напруги, відновленню рівноваги й більш реалістичному оцінюванню сформованої ситуації, без зациклення на негативі, що призвело до зниження показників такого виду професійних деструкцій як вивчена безпорадність.

Параметри досліджуваних працівників МНС, що пов'язані із проявами професійної відчуженості, після психокорекційного впливу, також значно поліпшилися: знизилися показники ворожості й цинізму (див. табл. 6), підвищився рівень самоідентифікації працівників із професійно важливими поняттями.

Показники ворожості, агресивності й цинізму працівників МНС після психокорекції (у балах)

Шкали	До	Після	t	P
Ворожість	22,8 ± 3,4	18,5 ± 2,7	2,1	0,05
Агресивність	37,4 ± 3,8	35,6 ± 3,1	1,9	-
Цинізм	45,7 ± 3,5	39,2 ± 3,1	2,3	0,05

Інтегральним показником ефективності розробленої психокорекційної програми став коефіцієнт релевантності, що виражає кількісну оцінку досліджуваними можливостей подібного тренінгу вирішувати завдання корекції професійних деструкцій. Для цього учасники тренінгу відповідали на запитання анкети зворотнього зв'язку, побудованої із застосуванням інтервальної шкали Р. Лайкерта.

Значення коефіцієнта релевантності на рівні 0,73 вказує на високу ефективність запропонованих тренінгових програм, усвідомленість учасниками її основних змістовних компонентів і високу оцінку корисності отриманої інформації як для професійного, так і для особистісного розвитку працівників МНС, які брали участь у психокорекції професійних деструкцій.

Таким чином, проведена після тренувального циклу повторна діагностика показників, пов'язаних з вираженими симптомами професійної деструкції особистості працівників МНС, дозволяє констатувати, що в результаті навчання у всіх учасників значно знизився рівень прояву симптомів емоційного вигорання, особливо у фазі напруги, підвищилася адаптивність, відчуття власної значущості, особистісної і професійної спроможності, збільшилася кількість використання активних («здорових») стратегій подолання, моделей поведінки, покращала загальна оцінка якості життя. Учасники тренінгу відзначають значне підвищення емоційної стійкості, вегетативної стійкості, поліпшення сну, зниження рівня тривоги і страху, загальної дезадаптації, а також – підвищення працездатності.

ВИСНОВКИ

У дисертації представлено теоретичне узагальнення та емпіричне дослідження наукової проблеми, що полягає в розкритті особливостей професійних деструкцій працівників МНС і можливості їх психокорекції.

1. Теоретико-методологічний аналіз наукових джерел показав, що проблема вивчення професійних деструкцій та їхній вплив на професійний розвиток – порівняно нова галузь наукових досліджень, що носить комплексний міждисциплінарний характер.

У психологічній науці відсутня цілісна концепція розвитку професійних деструкцій особистості та можливості їхніх подолань. Разом із тим виділені підстави для побудови типології професійно зумовлених деструкцій, описані загальні форми їх проявів.

Професійні деструкції працівника МНС – цілісний системний комплекс взаємозалежних елементів, який утворюється в процесі діяльності, змінює профіль особистості фахівця й призводить до дезінтеграції його особистісного й професійного розвитку.

Найпоширенішою формою прояву деструкцій є професійні деформації особистості, а сензитивними періодами утворення професійних деформацій є кризи професійного становлення й розвитку особистості.

Об'єктивними й суб'єктивними факторами, що детермінують професійні деструкції працівників МНС на різних стадіях професійного розвитку, є соціально-економічна ситуація, професійне середовище, загальний характер професійної діяльності, вікові зміни, кризи професійного розвитку.

До професійно-типологічних деструкцій особистості працівника МНС відносяться професійна деформація, професійно зумовлені акцентуації, вивчена безпорадність, професійна відчуженість, стагнація.

2. Особливості професійної діяльності працівників МНС найбільш негативно впливають на їх професійний розвиток на двох етапах: на етапі вторинної професіоналізації, який супроводжується кризою професійної кар'єри та на етапі майстерності з кризою соціально-професіональної самоактуалізації. Це й зумовило розподіл працівників МНС на дві групи досліджуваних.

3. У працівників МНС на вивчених етапах професійного розвитку професійні деструкції мають тенденцію до сполучення й утворюють специфічні профілі деструкцій. Для фахівців, що перебувають на стадії вторинної професіоналізації, характерні деструкції у сфері *«особистість – патерни соціальної взаємодії»*; профіль *«професійні деформації – вивчена безпорадність»*. Цей профіль характеризується дозованою й ощадливою витратою енергетичних ресурсів, що призводить до дисфункціональних наслідків; інфантильним максималізмом ціннісних установок і афективною фіксацією на невдачах; домінуючим механізмом психологічного захисту *«відхід у залежність»*, що говорить про схильність до формування адитивної поведінки; психічним перенасиченням; загальножиттєвою спрямованістю особистості працівника МНС.

Але всі ці ознаки діагностуються на початковій стадії, тобто на цьому етапі професійного розвитку процес формування професійних деструкцій може бути припинений або відстрочений при застосуванні адекватних психопрофілактичних заходів.

Для більшості працівників МНС, що перебувають на стадії майстерності, характерні деструкції як в *особистісній сфері*: профіль *«професійно зумовлені акцентуації характеру – професійні деформації»*, так і деструкції у сфері *«особистість – професія»*: профіль *«професійні деформації – професійне відчуження»*. Цей профіль характеризується сполученням таких показників:

- зниженням працездатності, адаптаційного потенціалу, нервово-психічної стійкості, поведінкової регуляції та активності, інтернальності,

ступеня професійної ідентифікації, чутливості до загальнолюдських і соціальних норм і цінностей;

- збільшенням неадекватності самооцінки і сприйняття дійсності, комунікативних ускладнень, рівня ситуативної тривожності, орієнтація на власні егоїстичні й вузькоособисті інтереси, бажання, потреби;

- сформованістю фази «виснаження» в синдромі емоційного вигорання;

- песимістичністю у сприйнятті власної особистості, професійної діяльності та спілкування;

- погіршенням фізичного й емоційного стану, самопочуття й, як наслідок, негативна суб'єктивна оцінка якості власного життя;

- загостренням рис психопатичної і психоастенічної акцентуацій характеру;

- при виході зі стресових ситуацій частіше використовуються стратегія пасивності, асоціальна й агресивна стратегії;

- мотиваційні тенденції в «Я-концепції» усе більше набувають характеру фаталістичних, езопових, індивідуалізованих.

Саме ці факти зумовили необхідність створення психокорекційної програми для працівників МНС, які неконструктивно виходять із професійної кризи та піддаються підвищеному ризику виникнення професійних деструкцій.

4. Емпірично встановлено, що значно знизити основні прояви професійних деструкцій працівників МНС можливо завдяки використанню розробленої програми психологічної корекції, яка включає психокорекційний тренінг відновлення емоційної стійкості та профілактики синдрому вигорання, психокорекційний тренінг професійної «Я-концепції» фахівця, соціально-психологічний тренінг емоційно-вольової регуляції й саморегуляції.

Проведена після психокорекції повторна діагностика показників, пов'язаних із вираженими симптомами професійної деформованості та професійно зумовлених акцентуацій характеру особистості працівників МНС, дозволяє констатувати, що в результаті навчання в усіх учасників значно знизився рівень прояву симптомів емоційного вигорання, особливо у фазі напруги, підвищилася адаптивність, відчуття власної значущості, особистісної й професійної спроможності, покращилася загальна оцінка якості життя, знизилися показники психоастенічного типу реагування.

Учасники тренінгу наголошують на значному підвищенні емоційної стійкості, вегетативної стійкості, поліпшенні сну, зниженні рівня тривоги і страху, загальній дезадаптації, а також підвищенні працездатності.

Психокорекційний тренінг професійної «Я-концепції» фахівця дозволив змінити мотиваційну структуру особистості у бік привалювання суспільно значущих й загальнолюдських мотивів, підвищити рівень інтернальності в галузі досягнень і кількість використання активних стратегій подолання стресових ситуацій. Такі зміни є результатом навчання, оскільки використання запропонованих технік сприяє швидкому зняттю надлишкової

напруги, відновленню рівноваги й більш реалістичному оцінюванню сформованої ситуації без зациклення на негативі, що призвело до зниження показників такого виду професійних деструкцій, як вивчена безпорадність.

Параметри досліджуваних працівників МНС, пов'язані із проявами професійної відчуженості, після психокорекційного впливу також значно поліпшилися: знизилися показники ворожості й цинізму, підвищився рівень самоідентифікації працівників із професійно важливими поняттями.

Інтегральним показником ефективності розробленої тренінгової психокорекційної програми став коефіцієнт релевантності, який мав значення на рівні 0,73, що вказує на високу ефективність запропонованих тренінгових програм, усвідомленість учасниками її основних змістовних компонентів і високу оцінку користі від отриманої інформації як для професійного, так і для особистісного розвитку працівників МНС.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів заявленої проблеми. **Перспективними напрямками подальших наукових пошуків** є дослідження особливостей формування професійних деструкцій у фахівців МНС на перших етапах їх професіоналізації та розробка програм їх психологічної профілактики.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. **Тогобицька, В.Д.** Психологічні засади професійних деструкцій працівників МНС / В.Д. Тогобицька // Проблеми екстремальної та кризової психології: збірник наукових праць. – Х.: НУЦЗУ, 2010. – Вип. 8 / С.378 – 383.

2. **Тогобицька, В.Д.** Емоційне вигорання та суїцидальний ризик як прояви професійних деструкцій працівників МНС / В.Д. Тогобицька // Вісник національної академії оборони України: збірник наукових праць. – К.: НАОУ, 2010. – Вип. 1(14). – С.186 – 191.

3. **Тогобицька, В.Д.** Особливості оцінки якості життя і самопочуття працівників МНС на різних етапах професійного розвитку / В.Д. Тогобицька // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. – К.: Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, 2011. – С.252 – 257.

4. **Тогобицька, В.Д.** Особливості професійної підготовки пожежних рятувальників у різних країнах / В.Д. Тогобицька // Овітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів України: Всеукраїнська науково-практична конференція (Хмельницький, 14 листопада 2008 р.). – Хмельницький.: Національна академія державної прикордонної служби України ім. Б.Хмельницького, 2008. – С.240.

5. **Тогобицька, В.Д.** Мотивація професійного вибору як одна з детермінант виникнення професійних деструкцій працівників МНС / В.Д. Тогобицька // Актуальні проблеми психологічного забезпечення життєдіяльності військ (сил) в сучасних умовах: матеріали II Всеармійської

науково-практичної конференції (Київ, 29 жовтня 2009 р.). – К.: Національна академія оборони України, 2009. – С. 212 – 213.

6. **Тогобицька, В.Д.** Проблема професійних деструкцій працівників МНС / В.Д. Тогобицька // Психологічна безпека особового складу силових структур та персоналу екстремальних професій: матеріали науково-практичної конференції (Харків, 18 листопада 2009 р.). – Х.: Академія внутрішніх військ МВС України, 2009. – С.235 – 237.

7. **Тогобицька, В.Д.** Психопрофілактика професійних деструкцій працівників МНС / В.Д. Тогобицька // Спецпроект:аналіз наукових досліджень: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (Дніпропетровськ, 17-18 червня 2010 р.). – Дніпропетровськ: 2010. – С.74 –76.

АНОТАЦІЇ

Тогобицька В.Д. Психокорекція професійних деструкцій працівників МНС України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.09 – "Психологія діяльності в особливих умовах". – Національний університет цивільного захисту України. – Харків, 2011.

У дисертації представлено теоретичне узагальнення й нове вирішення наукової проблеми, що виявляється у розкритті особливостей прояву професійних деструкцій працівників МНС на різних етапах їх професійного розвитку, а також запропоновано психокорекційні заходи, спрямовані на мінімізацію негативних впливів професійної діяльності на пожежних-рятувальників.

Встановлено, що на різних етапах професійного розвитку працівників МНС професійні деструкції мають тенденцію до сполучення й утворюють специфічні профілі деструкцій.

Доведено, що значно знизити основні прояви професійних деструкцій працівників МНС можливо завдяки використанню розробленої програми психологічної корекції, що вміщує психокорекційний тренінг відновлення емоційної стійкості та профілактики синдрому вигорання, психокорекційний тренінг професійної «Я-концепції» фахівця, соціально-психологічний тренінг емоційно-вольової регуляції й саморегуляції.

Ключові слова: професійні деструкції, психокорекція, працівники МНС.

Тогобицкая В.Д. Психокоррекция профессиональных деструкций работников МЧС Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.09 – "Психология деятельности в особых условиях". – Национальный университет гражданской защиты Украины. – Харьков, 2011.

В диссертации представлено теоретическое обобщение и новое решение научной проблемы, которая заключается в раскрытии особенностей

проявления профессиональных деструкций работников МЧС на разных этапах их профессионального развития, а также предложены психокоррекционные мероприятия, направленные на минимизацию отрицательного влияния профессиональной деятельности на пожарных-спасателей.

Установлено, что на разных этапах профессионального становления развиваются разные виды профессиональных деструкций. Для специалистов, которые находятся на стадии вторичной профессионализации, характерны деструкции в сфере «личность – паттерны социального взаимодействия»: профиль «профессиональные деформации – выученная беспомощность». Для работников, находящихся на стадии мастерства, характерны деструкции как в личностной сфере профиль «профессионально обусловленные акцентуации характера – профессиональные деформации», так и деструкции в сфере «личность – профессия»; профиль «профессиональные деформации - профессиональное отчуждение».

Достоверно доказано, что значительно снизить основные проявления профессиональных деструкций работников МЧС возможно благодаря использованию разработанной программы психологической коррекции, которая включает психокоррекционный тренинг восстановления эмоциональной стойкости и профилактики синдрома выгорания, психокоррекционный тренинг профессиональной «Я-концепции» специалиста, социально-психологический тренинг эмоционально-волевой регуляции и саморегуляции. Конструктивное преодоление профессионально обусловленных деструкций возможно при условии определения подходов и принципов преодоления профессиональных деструкций; осуществления своевременной диагностики деструктивных изменений и разработки технологий преодоления профессиональных деструкций, которые включают профилактику и коррекцию, а также психологическое сопровождение профессиональной деятельности работников МЧС.

***Ключевые слова:** профессиональные деструкции, психокоррекция, работники МЧС.*

Togobickaja V.D. Psychocorrection of professional destructions of employees of MOE of Ukraine. – The Manuscript.

The dissertation for obtaining the Scientific Degree of the Candidate of Psychological Sciences in speciality 19.00.09 - Psychology of activity in special conditions. – The National University of Civil Defense of Ukraine. – Kharkiv, 2011.

In the dissertation are represented the theoretical generalization and a new solution of the scientific problem, which lies in the revealing of the peculiarities of how the professional destructions of MOE employees appear in different phases of their professional development, and also are proposed psychocorrectional measures to minimize the negative influence of the professional activity on the firemen-rescuers.

It is established that in different phases of professional development of MOE employees professional destructions have a tendency to combine and form the special types of destructions.

It is proved that there is a possibility to reduce considerably the basic appearances of professional destructions of MOE employees by using the worked out program of the psychological correction which includes: a training of emotional stability and the prevention of professional burning out, a training of professional motivation and self-consciousness development and a training of emotional and willed psychoregulation and self-regulation.

Key words: professional destructions, psychocorrection, MOE employees.